

TÜRK ÇOCUK EDEBİYATINDA GÖÇ OLGUSU

Yasin Mahmut YAKAR*

Geliş Tarihi : 02.02.2016

Kabul Tarihi: 04.11.2016

Öz

Hiçbir insan yaşadığı yeri, yani vatanını nedensiz yere terk etmek istemez. Ancak ekonomik kaygılar, savaş, doğal afetler vb. zorunlu nedenler, insanların yaşadıkları yerlerden ayrılmalarına neden olabilir. Göç kavramı Türkçe Sözlük'te "Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret." (2011: 954) olarak tanımlanır. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş, milyonlarca Suriye vatandaşının farklı ülkelere göç etmelerine neden olmuştur. Bu ülkelerden biri de Türkiye'dir. Türkiye'de 15.01.2016 itibarıyla İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 269.193'ü 10 ildeki 25 barınma merkezinde olmak üzere toplamda 2.540.784 Suriyeli mülteci bulunmaktadır (http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 Son Erişim Tarihi: 20.01.2016).

Edebî eserler, insanı ve insan etrafında şekillenen olayları konu edinirler. Bu çerçevede, edebî eserlerde göç olgusunun konu edildiğini ve insanda neden olduğu travmalara yer verildiğini görmek mümkündür. Bu çalışmada Çiğdem Sezer tarafından kaleme alınan *Juju* ve Gülsevin Kırıl'ın yazdığı *Umut Sokağı Çocukları* adlı eserler, göç olgusunun çocuk edebiyatına yansımaları bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma, doküman analizi deseniyle yapılmıştır. Çalışmada veriler toplanırken iki kaynaktan yararlanılmıştır. Önce çalışmanın kuramsal çerçevesini çizmek amacıyla literatürdeki göç ve göçün edebiyata ve özellikle çocuk edebiyatına yansımaları ilgili çalışmalar taranmış, bu tarama sonucunda elde edilen veriler fişlenerek kayda geçirilmiş ve tasnif edilmiştir. Çalışma için toplanan veriler, betimsel olarak analiz edildikten sonra daha derinlemesine bilgi edinebilmek amacıyla içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışma sonucunda, göç olgusunun ve göçmen durumuna düşmüş/düşmek zorunda kalmış insanların gerek geride bıraktıkları hayatlarının, gerek karşılaştıkları yeni topluma ait kültürel kodlara uyum sağlamaya çalışırken yaşadıkları zorlukların, gerekse geleceğe ait hayallerinin çalışmaya konu olan eserlere yansdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç olgusu ve Türk çocuk edebiyatı, Umut Sokağı Çocukları, Juju.

MIGRATION PHENOMENON IN TURKISH CHILDREN'S LITERATURE

Abstract

No one would leave his/her own home for nothing. However, such obligations as economic concerns, war, natural disasters would certainly cause people to leave their homeland. The concept of migration in Turkish

* Yrd. Doç. Dr.; Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, myyakar@erzincan.edu.tr.

Dictionary refers to “the act of moving of individuals or societies from one country to another, one settlement to another for economic, social or political reasons, moving, emigration” (2011, p. 954). The civil war that broke out in 2011 in Syria caused millions of Syrian citizens to leave their country and migrate to other countries. One of these countries is Turkey. According to official data, totally 2.540.784 refugees are in Turkey, 269.193 of which are based in 25 camps in 10 different cities as of 15.01.2016 (http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 date of access: 20.01.2016).

Literary works deal with man and the events around him. In this respect, it is possible to see migration and its traumas in man in literary works. In the present study, the works Juju written by Çiğdem Sezer and Umur Sokağı by Gülsevin Kırıl were examined in terms of effect of migration on children’s literature. Document analysis design was used in the study. Two sources were employed in data collection. First, in order to form theoretical background of the study, the previous studies on migration and its effect on literature and specifically children’s literature were examined then the data obtained as a result were indexed and classified. Following descriptive analysis, the data were passed through content analysis to get detailed information. The results of the study suggest that phenomenon of migration, the lives left behind of the people that are forced to migrate, the difficulties experienced in adaptation to cultural conduct of the new community that they are engaged in and their future dreams are all reflected in the works examined in this study.

Key Words: Migration and Turkish Children’s Literature, Umur Sokağı Çocukları, Juju.

1. Giriş

Hiçbir insan nedensiz yere yaşadığı yeri, yani vatanını terk etmek istemez. Ancak ekonomik kaygılar, savaş, doğal afetler vb. zorunlu nedenler, insanların yaşadıkları yerlerden ayrılmalarına neden olabilir. *Türkçe Sözlük*’te “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret.” (2011: 954) olarak tanımlanan göç kavramı, Uluslararası Göç Örgütü tarafından “Uluslararası bir sınırı geçmek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri.” (IOM, 2009: 22) ifadeleriyle karşılanmaktadır. Göçlerin en önemli nedenlerinden biri de savaştır. Nitekim 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş, milyonlarca Suriye vatandaşının farklı ülkelere göç etmelerine neden olmuştur. Bu ülkelerden biri de Türkiye’dir. Türkiye’de 15.01.2016 tarihi itibarıyla İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 269.193’ü 10 ildeki 25 barınma merkezinde olmak üzere toplamda 2.540.784 Suriyeli mülteci bulunmaktadır (http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 erişim tarihi: 20.01.2016). Göç ve göçün oluşturduğu sorunlar/etkiler doğal olarak sanatın

birçok alanına yansımaktadır. Edebiyat da bu alanlardan biridir. Bu anlamda göç olgusunun edebiyata ve çocuk edebiyatına yansımaları önem taşımaktadır.

Edebî eserler, insanı ve insan etrafında şekillenen olayları konu edinirler. Bu çerçevede, edebî eserlerde göç olgusu ve göç eden insanların yaşadığı travmalara yer verildiğini görmek mümkündür. Bu çalışmada Çiğdem Sezer tarafından kaleme alınan Juju ve Gülsevin Kırıl'ın yazdığı Umut Sokağı Çocukları adlı eserler, göç olgusunun çocuk edebiyatına yansımaları bağlamında incelenmeye çalışılacaktır.

Ülke sınırları içinde yaşanan uzamdan başka bir uzama yapılan yer değiştirme “iç göç”, başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla yapılan yer değiştirme ise “dış göç” (Er, 2015: 43) olarak nitelendirilir. Göçün tarihi aslında insanlığın tarihiyle özdeşdir. İlk insanlar Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten dünyaya gönderilişi bu bağlamda insanoğlunun göç serüveninin ilki olarak kabul edilebilir. Bununla beraber göçün insanların hayatını derinden etkileyen birtakım sonuçlar getirdiği de bilinmektedir. Ayata'ya (2008: 98) göre göç, tüm toplumları etkileyen, insanlığın tarihiyle özdeş bir olgudur. Bir insanın doğup büyüdüğü bir ortamdan başka bir ortama göçmesi çeşitli zorlukları beraberinde getirir. İnsanın doğup büyüdüğü, yaşadığı mekânı terk edip başka bir şehre ya da memlekete gitmesinin farklı nedenleri olabilir. Nitekim Kırgız Karak, (2014: 229) göç için yapılan her başlangıcın önceleri hep masum duygularla başladığını, göç etmeyi kafasında tasarlayan kişinin bulunduğu yerde belirli sebeplerden karşılayamadığı ihtiyaçlarını başka yerlerde giderebilme umudu taşıdığını belirtmektedir. Göç olgusunun çeşitli nedenlerinin var olduğunu vurgulayan bir başka görüşe göre ise göç etme nedeni bağlamında farklı göç tiplerinden bahsedilebilir. Bunlar ilkel, zorlayıcı, zoraki ve serbest/özgür göçtür. İlkel göç ekolojik ve coğrafi nedenlerle yapılırken, zorlayıcı göç devlet baskısıyla gerçekleşir. Zoraki göç ise yine otoriter bir unsurun baskısına karşın bireylerin tercih hakkının bulunduğu göç türüdür. (Petersen, 1970: 291'den akt. Kaygalak, 2009: 12).

Yapılan her göç ister istemez insan üzerinde etkiler bırakır. Bunun en temel nedeni mekânın insan hayatı üzerindeki etkisidir. Mekân ve buna bağlı olarak insanın içinde bulunduğu kültür, insanın hayatını ve hayata bakış açısını şekillendirir. Sivri ve Kuşça'ya (2015: 10-11) göre mekân, “insan için, onu çevreleyen nesnel bir ortam olmanın ötesinde, duygusal bağlarla anlamlandırıldığı, varoluşunu bütünleştirdiği yaşamsal bir unsurdur. Kök salmak, aidiyet hissetmek gibi mekân ve insan ilişkisini imleyen fiiller ise mekânı, kimlik meselesinin de temelini oturtur. Bu açıdan, eğer bir göç hâli söz konusu olursa, insan bambaşka bir çevre, yaşama ortamı ve toplumla yüz yüze kalır. Bu durum esasında göçün insan yaşamı üzerinde yarattığı travmanın da bir bölümünü teşkil eder.”

Göç eden insanların gitmek zorunda kaldıkları yerlerde aidiyet duygusunun etkisiyle kendileri gibi göçmen durumunda olan insanları bulmalarının ve aralarındaki yardımlaşmayı ön plana almalarının da temel nedeni budur. Bu çerçeveden bakıldığında mekânın insan üzerindeki etkisinin sanılanın çok daha ötesinde olduğu görülür. Çünkü bireyin, içinde yaşadığı toplumsal, kültürel kodlarının olduğu eski uzamdan, alışık olmadığı yabancı kültürel kodlarla dolu bir uzama geçmesi onda bir şok etkisi yaratır ve bu etki bireyin kimliğini de ikiye böler. Birey, kendi toplumsal, kültürel belleğinde eski uzama ait kimliğini taşıırken, aynı zamanda içinde yaşadığı yeni uzamın kültürel kodlarıyla da (çatışarak ya da benimseyerek) etkileşime geçerek yeni bir kimlik edinir (Sivri, 2015: 229). Bu yeni kimlik edinme süreci beraberinde birey için birçok sıkıntının da başlangıcı sayılabilir. Alışmaya çalıştığı yeni kültürel kodlarla dolu toplumda bir taraftan eski kültürel kodlarla hayatını sürdürmeye çalışırken, bir taraftan da sürekli olarak yeni hayatının kültürel kodlarına maruz kalır. Sivri ve Kuşçu, (2015: 11) bu durumu ülkeler, kentler, diller ve evler arasında savrulan bireyin yeni bir aidiyet, yeni bir kimlik yaratma çabası olarak niteler.

Göçün ve buna bağlı olarak bireyin eski mekânla yeni mekana ait kültürel kodlar arasında düştüğü ikilemin birey üzerinde bir travmaya neden olması da kaçınılmazdır. Sürgündeki insanları güven duygusundan yoksun kılan nedenin sadece kendi toplumsal, kültürel belleklerine yabancı bir uzamda olmalarının değil, içinde buldukları uzamın toplumsal yapısının onlar üzerinde kurduğu siyasi, ekonomik, dilsel, kültürel ve ulusal baskılar olduğunu belirten Sivri (2015: 230), bu baskıları en ağır biçimde üzerinde hisseden sürgün bir insanın, aynı zamanda 'öteki'leştirilerek içinde bulunduğu toplumsal yapıyla iletişim kanallarının da zayıflatıldığına dikkat çeker.

Bütün bunlarla birlikte, sürgün insan kendini dışlanmış olarak hisseder ve yıllar da geçse içinde bulunduğu uzamla uyum sorunu yaşamaktan kurtulamaz. Bu nedendir ki, sürgündeki insanların hayalleri, bir pusulanın kuzeyi göstermesi gibi, hep kendi ülkelerine, yani eski yaşadıkları uzama doğru yönelir ve yukarıda da bahsettiğimiz ikili kimlik yapısı bu yönelmeyle birlikte daha da belirgin hâle gelir (Sivri, 2015: 230).

Göç ve göçün beraberinde getirdiği sıkıntılar, aile bireyleri içerisinde en çok çocukları etkiler. Çünkü çocuklar yetişkinlere göre dış etkenlere karşı daha savunmasızdır. Çocuklar, bir yandan doğal gelişim dönemlerine ilişkin sorunları çözme çabası içindeyken, diğer yandan toplumun beklentileri ile ailelerin isteklerini bağdaştıramamanın gerginlikleri, yeni toplumda kabul görmemenin ezikliği ve başarısızlığı ile karşılaşmakta, özetle çok yönlü baskılarla baş etmek zorunda kalmaktadırlar (Vatansever ve Aral, 2000: 221). Bilgili (2000: 205), son iki yıl içerisinde ailesi veya akrabası ile kentte olumsuz sosyal ve ekonomik şartlar altında göç

etmiş/ettirilmiş, ailesi veya akrabası ile birlikte uygun olmayan konutlarda kalan, güç koşullar altında yaşamını devam ettiren ve sokakta çalışma/sokakta yaşama potansiyel riskini taşıyan 18 yaş altı çocukları göç çocukları olarak tanımlamaktadır. Bu çocuklara, buldukları ortam, yaşadıkları çevre, çalışma hayatının içinde olma zorunluluğu, ebeveynin ilgisizliği ve kentin o yaşta çekici görünen yanları yüzünden ‘sokak ve sokakta çalışma’ cazip gelmekte ve sonuçta bu çocuklar; sokak çocukluğu, suç işleme ve suça maruz kalma potansiyelini taşımaktadırlar (Bilgili, 2000: 203). Bu açıdan göçle beraber yaşanan travmanın çocuklar üzerindeki etkisinin çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimine etki edeceği görülmektedir.

İnsan üzerinde bu kadar yoğun etki bırakma potansiyeline sahip göç olgusunun, amacı insanı insana anlatmak olan edebiyata yansımaması elbette mümkün değildir. Akgün (2015: 81), edebiyat ürünlerinin toplumsal yaşamı işleyen salt birer belge niteliğindeki eserler olmadığına dikkat çeker. Ancak bu durumun edebî ürünlerin, toplumların ortak duygu ve düşüncelerinin yansıdığı, toplum hafızasında ve vicdanında yer etmiş kimi olayların kendisine temsil imkânı bulduğu bir zemin olmasına engel olmadığını da belirtir. Buradan yola çıkarak göç olgusunun edebî eserlere önemli oranda yansıdığı, hatta “göç edebiyatı”, “göçmen edebiyatı” “muhacerat edebiyatı”, “mehcer edebiyatı”, “sürgün edebiyatı” ya da “diaspora edebiyatı” (Akgün, 2015: 76) gibi birtakım kavramsal tartışmaların gündeme geldiği görülmektedir. Akgün’ün (2015: 76) dikkatiyle 19. yüzyıldan itibaren göç olgusunun destanlarda konu, şiirlerde tema, romanda konu/izlek olmasının çok ötesinde bağımsız bir edebiyat olarak gelişme gösterdiğine tanık olunur. Bu çerçevede Türk edebiyatında iç göç ve bunun getirdiği sonuçların yazarlarımız tarafından hikâye ve romanlarımızda işlendiği görülmektedir. Bununla birlikte 1960’lı yıllardan itibaren yoğun olarak yurt dışına göç verilmesine rağmen bu durumun edebî eserlerimizde aynı oranda işlendiğini söylemek güçtür.

Göç olgusunun edebiyatımıza yansısıyla ilgili olarak literatür incelendiğinde çalışmaların daha çok iç veya dış göçle mekan değiştiren insanların yaşadıkları travmaya odaklandığı görülür. Kırsaldan büyük şehirlere göç eden veya çalışmak amacıyla yurt dışına giden insanların yaşadıkları sıkıntıların ve uyum zorluklarının bu çalışmalarda başat unsur olduğu dikkat çeker. Akgün (2015), edebiyatımızda göç ve göçmen edebiyatını incelediği çalışmasında göç olgusunun edebiyatımızdaki yansımalarının *Göç Destanı*’na kadar gittiğini belirtir ve sosyal olayların, bunun içinde göçün de edebiyata mutlaka konu olarak yansıdığı tespitini yapar. Bilir Ataseven (2015), Türkiye’den Avrupa’ya yaşanan iş gücü göçünü ve bu göç etrafında oluşan edebiyatı irdelediği çalışmasında göçün çok katmanlı bir sosyal olay olduğuna dikkat çekerek, entegrasyon ve uyumla ilgili çalışmaların daha geniş kapsamlı bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini örnek metinlerden yola çıkarak vurgular. Kırgız Karak, 2014 tarihli ve edebiyata yansıyan göç olgusunu konu alan çalışmasında, göç ve beraberinde

getirdiği sosyal ve bireysel travmaların edebiyata yansıdığını belirtir. Göç olgusunu, ait olunan topraklara geri dönüşün çocuk ve gençlik edebiyatına yansımaları bağlamında ele alan Perk Er (2013) ise, göçü konu alan eserlerde göç edilen ülkelerde yaşanan sıkıntıların ve geri dönüş yapıldıktan sonra Türkiye’de karşılaşılan sorunların yansıtıldığı tespitini yaparak, her iki durumun da aslında sorunlarla dolu olduğuna dikkat çeker.

İlgili literatürde de görüldüğü üzere doğrudan çocuk edebiyatı kapsamındaki eserlerde göç olgusunu inceleyen çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Burada dikkat çeken bir diğer nokta da yapılan çalışmalarda hep Türkiye’den yurt dışına gidenlerin yaşadıklarının yansıtıldığı eserlerin konu alınmasıdır. Bunun yanında az da olsa yurt dışına gidenlerin Türkiye’ye dönüşte yaşadıklarının yer aldığı edebî eserlerin de incelendiği görülmektedir. Hâlbuki son dört yıldır Türkiye son derece yoğun bir göçmen akınıyla karşı karşıyadır. Bu durumun çocuk edebiyatı kapsamındaki eserlere yansımalarıyla ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Bu çerçevede çalışmada Suriye’deki iç savaştan dolayı göç eden ailelerin ve çocuklarının yaşadıklarının anlatıldığı eserlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu yolla ilgili literatüre katkı sağlanması hedeflenmiştir. Çalışmanın bu açıdan önem taşıdığı düşünülmektedir. Çalışmada aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Suriye’deki iç savaştan dolayı göç edenlerin savaş nedeniyle ülkelerinden kaçış süreci çocuk edebiyatı eserlerine nasıl yansımıştır?
2. Suriye’deki iç savaştan dolayı göç edenlerin geride bıraktıkları hayatları ve ona duyulan özlemleri çocuk edebiyatı eserlerine nasıl yansımıştır?
3. Suriye’deki iç savaştan dolayı göç edenlerin karşılaştıkları yeni hayata uyum süreci ve yaşadıkları travmalar çocuk edebiyatı eserlerine nasıl yansımıştır?
4. Suriye’deki iç savaştan dolayı göç edenlerin geleceğe ait umut ve hayalleri çocuk edebiyatı eserlerine nasıl yansımıştır?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Deseni

Çalışma, doküman analizi deseniyle yapılmıştır. Araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içeren doküman analizi tek başına bir araştırma deseni olabileceği gibi, diğer desenlerle birlikte kullanıldığı durumlarda ek bilgi kaynağı olarak da kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187). Aynı zamanda gözlem ve görüşmeye gerek kalmadan veri toplamaya olanak sağladığı için doküman analizi çalışma açısından işlevseldir (Bowen, 2009: 27). Çalışmada göç olgusunun çocuk kitaplarına yansımaları araştırıldığı için doküman analizi desenin kullanılması uygun olacağı düşünülmüştür.

2.2. Çalışma Grubu

Çalışmada Çiğdem Sezer'in kaleme aldığı *Juju* ve Gülsevin Kırıl'ın yazdığı *Umut Sokağı Çocukları* adlı eserler incelenmiştir. *Juju*, Kasım 2015'te Bilgi Yayınevi tarafından Ankara'da basılmıştır. Öykü türünde ve 71 sayfadan oluşan eser, resimsizdir. Eserde, Suriye'deki iç savaştan kaçıp önce bir kampa yerleştirilen, ardından kampta tanıştıkları üniversite öğrencisi Cengiz'in yardımıyla babası bir apartmanda kapıcı olarak iş bulan *Juju*'nun gözünden ailenin ve *Juju*'nun savaş öncesi yaşamları, savaşı algılayışı, savaştan kaçışları, hayalleri ve umutları anlatılmaktadır.

Umut Sokağı Çocukları ise 2015 yılında Günışığı tarafından İstanbul'da basılmıştır. Öykü türündeki eser 131 sayfadan oluşmaktadır. Sadi Güran tarafından resimlenen eserde, ülkelerindeki savaştan kaçan Mahmut ve ailesinin İstanbul'a göç edişleri ve burada yaşadıkları, hem aile bireylerinin gözünden, hem kaldıkları otelin bulunduğu mahallede yaşayanların gözünden hem de iç savaştan kaçanlarla ilgili bir yazı dizisi hazırlamak üzere Türkiye'ye gelen gazeteci Danny'nin gözünden takip edilmektedir.

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışmada veriler toplanırken iki kaynaktan yararlanılmıştır. Önce çalışmanın kuramsal çerçevesini çizmek amacıyla literatürdeki göç ve göçün edebiyata ve özellikle çocuk edebiyatına yansısıyla ilgili çalışmalar taranmış, bu tarama sonucunda elde edilen veriler fişlenerek kayda geçirilmiş ve tasnif edilmiştir. Ardından Çiğdem Sezer'in kaleme aldığı *Juju* ve Gülsevin Kırıl'ın yazdığı *Umut Sokağı Çocukları* adlı eserler hem araştırmacı tarafından, hem de kodlama güvenilirliğini sağlayabilmek amacıyla bir alan uzmanı ve bir nitel araştırma uzmanı tarafından kodlanıp fişlenmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Çalışma için toplanan veriler betimsel olarak analiz edildikten sonra daha derinlemesine bilgi edinebilmek amacıyla içerik analizine tabi tutulmuştur. Yapılan kodlamalar "savaş nedeniyle ülkeden kaçış süreci, geride bırakılan hayat ve ona duyulan özlem, karşılaşılan yeni hayata uyum ve yaşanan travmalar ve geleceğe ait umut ve hayaller" olmak üzere dört başlık altında kategorilendirilmiştir.

Çalışmanın verileriyle ilgili kodlamalar yapılırken kodlamaları yapanlar arasındaki güvenilirliği sağlayabilmek amacıyla ölçülen olgunun geçen zaman içinde aynı biçimde ölçülebilmesi anlamına gelen zamana bağlı güvenilirlik ve aynı zaman içinde birden fazla araştırmacının bir olgu ya da olayı aynı biçimde ölçmesi anlamına gelen gözleme bağlı güvenilirlik testi yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek 2011, 260). Miles ve Huberman'ın (1994)

formülüne göre, zamana bağlı güvenilirlik testinin sonucu .92, gözleme bağlı güvenilirlik testinin sonucu ise .81 olarak elde edilmiştir. Bu sonuç çalışmanın kodlama anlamında güvenilir olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın bulgular ve yorumlar kısmında alıntılarının ardından belirtilen ifadelerden USÇ, *Umut Sokağı Çocukları* adlı eseri; Ju ifadesi ise *Juju* adlı eseri belirtmektedir. Virgülden sonraki rakamlı ifade ise incelenen eserlerden alıntı yapılan sayfayı göstermektedir.

3. Bulgular

3.1. Savaş Nedeniyle Ülkeden Kaçış Süreci

Suriye'deki iç savaş, 15 Mart 2015'te başlamıştır. Açık kaynaklardan elde edilebilecek bilgilere göre bu süreçte yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca insan da ülkelerini terk ederek mülteci durumuna düşmüştür. Çalışmada incelenen eserlerde de savaşın ve göç etmek zorunda kalmanın nedenleri, yaşanan yerden kaçış süreci ve bunların zorluklarıyla ilgili birçok unsura rastlamak mümkündür. Bunlardan ilki kaçış sürecinin zorluğudur. Bu durum şu cümlelerle aktarılır: *“Suriye’den kaçarken kar yağıyordu. Çok üşümüştüm o zaman da. Ellerim mosmor olmuştu. Teslime bayılmıştı. Annem çok ağlamıştı Teslime öldü diye.”* (Ju, 19).

Her iki eserde de savaşın özellikle çocuklar üzerindeki etkisi açıkça görülür: *“Okulumuzun yanındaki pazar yerinde bomba patladı. Sınıf arkadaşlarımdan beşi orada öldü. Bizi burada öldüremezler ama yine de gece olunca korkuyorum. Caddeden kamyonlar geçince korkuyorum.”* (Ju, 12) ifadeleri çocuk gözünden savaşın korkunçluğunu ve çocukta oluşturduğu travmayı göstermektedir. Savaş, çocukların belleklerinde onarılması zor izler bırakmaktadır: *“Kitaplardaki canavarlar gibi ağızdan ateş çıkaran ejderhaya dönüştü Fatımaların evi. Ateş gökyüzüne kadar çıktı. Bulutlar da yanacak sandım. Sonra ateş azaldı, söndü. Fatıma öldü. Annesi öldü. Üç kardeşi öldü. Nenem öldü.”* (Ju, 10) cümlelerinde bu durum açıkça görülmektedir. Savaş, çocukların kurdukları hayalleri, çizdikleri resimleri de etkilemektedir. *Umut Sokağı Çocukları* isimli eserde Hasan'ın terk etmek zorunda kaldıkları evlerini duvarları yıkılmış, sokak kapısı yerinde olmayan ve pencereleri kırık şekilde resmetmesi bunun göstergesidir. (USÇ, 18). Savaşın, iç karışıklığın çocukta oluşturduğu etki de şu satırlardan takip edilebilir: *“Suriye’deyken, kapımıza silahlı insanlar gelmişti ve biz çok korkmuştuk.”* (Ju, 6).

Savaştan kaçmak, göçmen durumuna düşmek, günlük hayatın birçok rutinini etkilediği gibi insanın birçok temel ihtiyacını bile gidermesine engel olabilir: *“Evimizde her gece dişlerimizi fırçalar, haftada iki kere yıkanırđık. Giysilerimiz tertemiz olurdu. Yatağımız da. Suriye’den kaçarken günlerce yollarda kaldık. Hiç yıkanmadık. Yüzümüzü bile yıkayamadık. Dişlerimi fırçalamaya üşenirdim bazen. Öyle istedim ki evimizde olup dişlerimi fırçalamayı.”*

Herkes pis kokuyordu. Başta çok midem bulandı ama sonra alıştım kokuya. Ben de kokuyordum. Tuvalete bile gidemiyorduk istediğimiz zaman. Teslime sıkışıp altına kaçırmişti da kıyafetlerini değiştirememişti annem. Ağırılık yapıyor diye her şeyi bırakmıştık yolda.” (Ju, 20)

Savaştan kaçan mültecilerin hepsi umut ettikleri can güvenliğini elde edememekte, *Juju* adlı eserde anlatıldığı gibi gerek deniz yoluyla gerekse kara yoluyla iltica etmeye çalışanların aralarından hayatlarını kaybedenler de olmaktadır. (Ju, 9).

Bu denli büyük bir savaş ve beraberinde getirdiği mülteci sorunu sadece çocukların değil, yetişkinlerin de dikkatini çeker. Göçmenlerin yaşadıklarıyla ilgili araştırma yapmak üzere Türkiye’ye gelen gazeteci Danny’nin sosyal medyadaki paylaşımlarında savaşın en çok çocukları vurduğunu savunması ve buna arkadaşının da destek vermesi bu noktada dikkat çeker (USÇ, 43). Savaş ortamına bir şekilde tanıklık eden çocukların yaşadıkları yetişkinlerin de gözünden kaçmaz. Bu durum şu satırlardan takip edilebilir: *“Bu kadar küçük bir çocuğun bombayı bilmesini, bombalanan evler görmesini aklım almıyor.”* (USÇ, 112)

3.2. Geride Bırakılan Hayat ve Ona Duyulan Özlem

İnsanların yaşadıkları yere ilişkin güçlü aidiyet duyguları vardır. Bir şekilde yaşadığı mekândan ayrılan insan, geride bıraktığı her varlığı özlemeye başlar. Özellikle yakınları olan insanları bırakıp göç etmek durumunda kaldırsa bu durum daha da belirginleşir. Göç eden insanlar, çoğu zaman geride bıraktıkları hayatlarını özlerler: *“Annem eski yaşantımızı anlatmaya başlıyor. Gözleri nemleniyor, bazen sesi çatallanıyor, ama durmuyor. Konuştukça sanki o günleri yakalayacak, yeniden yaşayabilecekmiş gibi soluksuz anlatıyor. Evimizi, kasabamızı, nasıl kalabalık bir aile olduğumuzu, teyzemlere, amcamlara yaptığımız akşam ziyaretlerini, soba başında koyulaşan sohbetleri, kuzenlerimizle oynadığımız oyunları anlatıyor; uyuyakalan çocukların uydukları evde gecelediğinden söz ediyor.”* (USÇ, 72). Bu çerçevede özel günler olan bayram sabahları da özlemle hatırlanır: *“Aklıma, kasabamızdaki bayram sabahları geliyor. Arife günü evi köşe bucak temizlemesine rağmen, annem bayram sabahı erkenden kalkar, kapının önünü bir kez daha süpürürdü. Bahçedeki sebzelere, çiçeklere su verir, kapının önünü de ıslatırdı. Uyandığımda mis gibi toprak kokardı. Ben kalktığımda annem katmer yapmaya başlamış olurdu.”* (USÇ, 21).

Sadece geride bırakılan günlük hayat değil, özellikle çocukların geride bıraktıkları eğitim hayatları, arkadaşlıkları da sıklıkla akıllarına gelmektedir. Çocukların okullarını, arkadaşlarını özlemeleri, öğretmenlerinin yaptıkları ödevlere, sınav kâğıtlarına yazdıkları övgüleri sık sık hatırlamaları bu noktada dikkat çeker (USÇ, 74).

Arkadaşlardan, okuldan ayrılmama isteği çoğu zaman çocukların göç etmeye karşı olumsuz tutum almalarıyla sonuçlanır (Ju, 5). Özellikle arkadaşlar, çocuklar için göç etmeme isteğinin en önemli sebebidir: *“Kaçarken köpeğimi bulamadım diye ne çok ağlamıştım. Annem, ‘Üzülme, zaten yanımızda götüremezdik’ diye beni teselli etmeye çalışmıştı. Ayrıldığıımız gün bizi sınıra götüren kamyonete binmek istememiş, ayak sürümüşüm.”* (USÇ, 25).

Çocukların geride bıraktıkları hayatlarının, dostluklarının, evlerinin, oyuncaklarının çizdikleri resimlere de yansıdığı görülmektedir. Çocuklar, resim çizerken evlerini, bahçelerini, bahçelerindeki ağaçları resmetmektedirler. (USÇ, 18).

Göç ederek yaşadıkları yerlerden ayrılan insanlar, her ne kadar geride bıraktıkları hayatlarına büyük bir özlem duysalar da geri dönüşün o kadar kolay olmadığını, dönülse de hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını da farkındadırlar: *“Ama artık Fatıma yok. Nenem yok. Bizim sınıftaki Muhammed, Heva, Abdullah, Aylan yok. Öğretmenimiz bile savaşmaya gitti. O zaman eve niye dönelim?”* (Ju, 13).

3.3. Karşılaşılan Yeni Hayata Uyum ve Yaşanan Travmalar

Yaşadıkları yerleri terk ederek göçmen duruma düşmüş insanlar, yerleştikleri/yerleştirildikleri yeni yerlerde karşılaştıkları toplum ve bu toplumun kültürel kodlarıyla uyum sorunu yaşayabilirler. Bunlardan ilki yeni yerleştikleri yerdeki toplumun göçmenleri ‘öteki’ olarak kategorize etmesidir: *“Bize burada mülteci diyorlar. Başka ülkelerden gelince böyle oluyormuş.”* (Ju, 5). Karşılaşılan bir diğer sorun da iletişim eksikliğidir. Çünkü kendi dilinin konuşulmadığı bir yere yerleşmek zorunda kalan göçmen ilk anda iletişim sorunu yaşamaktadır: *“Türkçeyi öğrendim epeyce. Teslime de öğrendi biraz. Annemle babam çok az biliyorlar.”* (Ju, 14).

Göçmenlerin yerleştikleri yerlerde karşılaştıkları en önemli sorunlardan birisi de maddi sorunlardır. Temel ihtiyaçlarını karşılayacak maddi imkânlardan mahrum insanlar sıkıntılar yaşayabilmektedir. Örneğin kaldıkları otele para ödeyemedikleri için otelci tarafından kovulmakla tehdit edilen Mahmut ve ailesinin yaşadıkları dikkat çekicidir: Otelci *“... paranız yok diyor, elleriyle dışarıyı işaret ediyor.”* (USÇ, 19). Bunun üzerine aile reisi Mahmut, *“Savaşın, yabanın gözü kör olsun. Ah, biraz paramız olsa onlara bunu yaşatır mıydım! Ama kolay mı buralarda iş bulmak?”* (USÇ, 62) cümleleriyle bu sorunu dile getirir. Günlerce aramasına rağmen kendine uygun bir iş bulamayan Mahmut ve ailesinin yaşadıkları çaresizlik şu cümlelerle devam eder: *“Dün de gitti iş aramaya, önceki gün de, önceki gün de...”* (USÇ, 19). Tüm uğraşlara rağmen iş bulamayan Mahmut’un eşi sonunda çocuklarıyla beraber dilencilik yapmak durumunda kalır (USÇ, 24). Maddi sıkıntılar ülkelerinde maddi durumları iyi olan insanları bile yeni hayatlarında sıkıntıya düşürmüştür: *“Suriye’deki mahallemizin bakkalı*

Abdül Amca'yı İstanbul'da dilenirken görmüşler. Çok iyi adamdı. Paramız az olsa da çok şeker verirdi bize. Bakkalında her şey vardı." (Ju, 21).

Göçün beraberinde getirdiği maddi sıkıntılar, insanların yaşam düzeyini de etkilemektedir. Suriye'de nispeten iyi bir yaşam standardına sahip olan Juju ve ailesinin, babanın kapıcılık yaptığı sitenin bodrumunda bir evde oturmaları, sadece bir oda ve bir de mutfaktan ibaret olan bu evde Juju'nun kardeşi Teslime'yle mutfağın köşesindeki yatakta birlikte yatmaları bunun bir göstergesi niteliğindedir. (Ju, 12).

Yoğun olarak gerçekleşen göçmen akını, ülkeler ve toplumlar üzerinde de etkili olmaktadır. Göçmenlerin yoğunlaştığı yerlerdeki insanlar, göçmenleri ucuz işgücü oluşturmaları nedeniyle işsiz kalmalarının sebebi olarak görmektedirler: *"Gelin de işimizi elimizden alın dedi babam. İşten atıldığından beri savaştan kaçıp buraya gelenlerin hepsine düşman."* (USÇ, 37). Göçmenlere yapılan maddi yardımların birçok insanın tepkisini çekmesi de şu satırlardan anlaşılmaktadır: *"Devlet her şeyi veriyor size. Utanmadan dileniyorsunuz bir de. Arsızsınız, arsız."* (Ju, 47).

Göçmenlerin yaşadıkları toplum tarafından istenmemeleri ve bunun sonucu olarak aşağılama ve hakaretlere maruz kalmaları da dikkat çekici durumlardandır: *"Burada Evin ve Evrim adlı ikiz kız kardeşler var. On numarada oturuyorlar. Beni sevmiyorlar. Buğra var bir de. Benimle yaşıt. On bir numarada oturuyor. Geçen gün dövdü beni. Önce bisikletime çarptı kendi bisikletiyle. Yere düşünce saçımı eline dolayıp çevirdi. Ayağa kalktım. Kendimi koruyacaktım. Ben korkak bir kız değilim. Ama o ikiz kızlar, Evin ve Evrim, kollarımdan tuttular beni. Buğra, elindeki sopayı indirdi başıma."* (Ju, 21). İnsanların sokakta oynayan göçmen çocuklarına tahammül edememeleri de yine karşılaşılan olaylardandır. Bir komşularının sokakta oynayan göçmen çocuklara *"Başımıza bela oldunuz zaten. Nerden geldinizse oraya gidin!"* (Ju, 17) diyerek onları aşağılaması bu noktada dikkat çekicidir.

Göçmenler Türkiye'ye giriş yapınca görevlilerin onlara yaptıkları yardım şu satırlardan takip edilebilir: *"Yine de şanslıydık. Türkler bizi kampa yerleştirdiler. Orada az da olsa yıkanıp temizlendik. Bize temiz giysiler de verdiler. İlk gün şehriye çorbası vardı yemekte."* (Ju, 20). Göçmenlere herkes aynı gözle bakmamaktadır. Onların çaresiz durumlarını görüp yardım edenlere de rastlamak mümkündür. Apartman komşularının okul alışverişine gidince göçmen ailelere de yardımda bulunmaları şu cümlelerle anlatılır: *"Irmak ve annesi alışverişe gitmişler. Bana da bir hırkayla bir defter almışlar."* (Ju, 14). Komşuluk ilişkileri dolayısıyla göçmenlerle daha yakın ilişkiler kurup evlerine davet edenler de (USÇ, 130) olabilmektedir.

3.4. Geleceğe Ait Umut ve Hayaller

Göç ederek yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalanların en büyük hayalleri terk ettikleri/etmek zorunda kaldıkları evlerine dönebilmektir. Araştırmaya konu olan eserlerde de bu durum şu cümlelerle yer alır: *“Mutlaka geri döneceğiz. Dönünce, Havva okula başlayacak, ben de beşinci sınıftan devam edeceğim. Çok çalışacağım ve büyüyünce doktor olup yaralıları, hastaları iyileştireceğim.”* (USÇ, 72). Özellikle arkadaşlar bu anlamda en çok özlenen varlıklar konumundadır: *“Suriye’de Fatıma’yla okulumuza gitmek istiyorum. Onunla aynı yatakta yatıp karnımız ağrıtıyana kadar gülmek istiyorum.”* (Ju, 29).

Terk edilen topraklara dönme umudu bazen azalır ancak geri dönüş isteği *“Belki bir gün döneriz ülkemize.”* (Ju, 7) cümlesinden de anlaşılacağı gibi her zaman göçmenlerin aklındadır. Bütün bunlara rağmen geri dönmenin zorluğu ve dönülünce eski hayatın bir daha bulunamama ihtimali de insanları ürkütmektedir: *“En büyük isteğim evimize dönmek. Keşke savaştan önceki gibi yaşayabilsek. Ama savaş bitse, memlekete geri gitsek bile, aynı hayali kuramayacağız. Kayıplarımızı, yaşadıklarımızı nasıl unutturuz!”* (USÇ, 72).

4. Tartışma ve Sonuç

Yaşadıkları yerleri terk ederek/etmek zorunda kalarak göçmen durumuna düşen insanlar, bir taraftan kaçabildikleri için kendilerini şanslı hissetmekte, bir yandan geride bıraktıkları hayatlarını özlemekte, bir taraftan da karşılaştıkları yeni toplumsal hayata uyum sağlamak zorunda kalmaktadırlar. Bu durumu her iki eserde de görmek mümkündür.

Savaşın veya iç karışıklıkların çocuk üzerinde oluşturduğu etkiler hem çocukta korku oluşturmakta, hem de savaş ortamından kaçsa bile çocuğun belleğinde silinmesi zor izler bırakmaktadır. Bunun yanında göç edilirken çekilen sıkıntılar, çocuğun şahit olduğu patlamalar, ölümler, yaralanmalar da çocuğun sadece günlük yaşamını değil, hayallerini de etkilemektedir. Savaştan etkilenenler sadece çocuklar değildir. Yetişkinler de savaştan ve savaşın getirdiği sorunlardan etkilenmektedirler. Kimi yetişkinlerin kendi yaşadıkları, kimilerininse savaşa şahit olan çocuklar üzerindeki gözlemleri savaşın hem korkunçluğunu hem de çocuklar üzerindeki etkilerini görmelerini sağlamaktadır. Bu durum savaşın oluşturduğu sorunların insan üzerinde bıraktığı yoğun izlerden kaynaklanabilir.

Göçmen durumuna düşen insanların geride bıraktıkları hayatlarını özlemeleri de sık rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem günlük yaşantı, hem de bayram gibi özel günler bu bağlamda ön plandadır. Özellikle çocuklar açısından bakıldığında çocukların eğitim hayatlarını, okullarını ve öğretmenlerini özledikleri görülmektedir. Bu durum göçmen çocukların eğitim hayatlarının sekteye uğramasının bir sonucudur. Çocuklar, oyun oynadıkları,

beraber vakit geçirdikleri arkadaşlarını da aynı şekilde özlemektedirler. Çocukların göç etmeye karşı çıkmalarının en önemli nedeni arkadaşlarından, oyun çevrelerinden ayrı kalma korkusu olarak düşünülebilir. Bütün bunların doğal bir sonucu olarak göçmen durumundaki insanlar, sürekli geçmişi hayal etmekte ve geri dönme düşleri görmektedirler. Ancak bunun kolay olmadığını, dönseler bile eski hayatlarına ait birçok unsurun değiştiğinin/yok olduğunun da farkındadırlar. Bunun temel nedenlerinden biri de göç etmeden önce savaş ve iç karışıklıklara dair yaşadıkları ve şahit oldukları olaylar olabilir.

Göçmenler, göç ettikten sonraki yeni hayatlarında birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bunlardan ilki toplumun gözünde “öteki” olma durumudur. Bu durumu pekiştiren en önemli etken de dil bilmemekten kaynaklanan iletişim eksikliğidir. İletişim kuramayan, toplum tarafından kabul görmeyen göçmenler, maddi sorunlar da yaşamakta, iş bulamamakta, geride bıraktıkları hayatlarında sahip oldukları yaşam düzeyine özlem duymaktadırlar. Bunun beraberinde ister yetişkin isterse çocuk olsun göçmenlerin sürekli olarak aşağılama, hakaret hatta şiddete maruz kalmaları da onlardaki ötekileşme algısını artırmaktadır. Bunun temel nedeninin göç edilen toplumun, göçmenleri ucuz iş gücü ve suç işleme potansiyeli olan insanlar olarak görmelerinden kaynaklandığı düşünülebilir. Bu yönüyle çalışmada elde edilen bulgular; Bilir Ataseven (2015) ve Kırgız Karak’ın (2014) çalışmalarında elde ettikleri bulgularla örtüşmektedir. Ancak, toplumdaki herkes göçmenler hakkında böyle düşünmemekte, doğrudan ya da dolaylı olarak onlara yardım edenler de bulunmaktadır.

Göçmen durumuna düşen insanların en büyük hayalleri bir gün bıraktıkları hayatlarına geri dönmektir. Bu yetişkinler için olduğu kadar çocuklar için de geçerlidir. Yetişkinler, evlerine, sevdikleri insanların yanına dönmeyi hayal ederken; savaşa, ölümlere tanıklık etmiş çocuklar doktor olup insanlara yardım etme hayali kurmaktadırlar. Bu durum çocukken yaşananların belleklerde bıraktığı etkiyi göstermesi bakımından önemlidir. Ancak her şeye rağmen hem yetişkinler, hem de çocuklar geri dönüşün zor olduğunun, geri dönülse de eskisi gibi bir hayatı bulmanın mümkün olmadığını farkındadırlar. Savaşın getirdiği yıkım ve acıların bunun en önemli nedeni olduğu söylenebilir. Nitekim Perk Er de 2013 tarihli çalışmasında benzer bulgulara ulaşarak aynı noktaya vurgu yapar.

Göç olgusunun ve göçmen durumuna düşmüş/düşmek zorunda kalmış insanların gerek geride bıraktıkları hayatlarının, gerek karşılaştıkları yeni topluma ait kültürel kodlara uyum sağlamaya çalışırken karşılaştıkları zorlukların gerekse geleceğe ait hayallerin çalışmaya konu olan eserlere yansıdığı görülmektedir. Bununla beraber göçmenler, geri dönüşün hiç de kolay olmayacağını, dönülse bile hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını farkındadırlar.

Kaynaklar

- Akgün, A. (2015). “Edebiyatımızda Göç ve Göçmen Edebiyatları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Göç Dergisi*, 2(1), 69-84.
- Ayata, Y. (2008). “Türk Edebiyatında Dış Göç: Bir Dış Göç Romanı Olarak Çırpıntılar”, *Turkish Studies*, 3(2), 97-122.
- Bilgili, A. E. (2000). “Göç Çocukları ve Kent”, *1. İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı*, 203-210.
- Bilir Ataseven, F. (2015). “Türkiye’den Avrupa’ya Göç ve Göçmenlerin Ürettikleri Metinler”, *Göç Dergisi*, 2(1), 59-68.
- Bowen, G. A. (2009). “Document Analysis As A Qualitative Research Method”, *Qualitative Research Journal*. 9/2. 27-40. <http://emeraldinsight.com> (Son Erişim Tarihi: 26.12.2015).
- Er, A. (2015). “İtici ve Çekici Faktörler Bağlamında İç Göç: Gaye Hiçyılmaz’dan Fırtınaya Karşı”, *Göç Dergisi*, 2(1), 43-58.
- IOM. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. (Ed. Bülent Çiçekli). Cenevre.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kıral, G. (2014). *Umut Sokağı Çocukları*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Kırgız Karak, Ş. (2014). “Edebiyatta Yankılanan Bir Seda: Göç”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 51, 229-243.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. California: SAGE Publications.
- Perk Er, D. (2013). “Çocuk ve Gençlik Edebiyatında ‘Geri Dönüş’ Teması”, *Turkish Studies*, 8(13), 1317-1327.
- Sezer, Ç. (2015). *Juju*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sivri, M. (2015). “Şiirde Sürgünün İzdüşümü: Özkan Mert’in ‘Ülkesinden Ayrılan Bir İşçinin Türküsü’ ve ‘Bir Mültecinin Mektubu’ Şiirlerine Göstergibilimsel Bir Yaklaşım”, *Göç Dergisi*, 2(2), 229-248.

Sivri, M. ve Kuşça, S. (2015). “Bin Parçaya Bölünmüş Yüz” Dünyasının Sınırları Genişlemiş Bir Dil, Bellek ve Mekân Sürgünü Nedim Gürsel’de Sürgünlük ve Göçebelik Hâlleri”, *Göç Dergisi*, 2(1), 9-24.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 (Son Erişim Tarihi: 20.01.2016).

TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vatansever, N. ve Aral, N. (2000). “Göçmen Olan ve Olmayan Ailelerin On-On İki Yaş Grubundaki Çocuklarının Anne-Baba Tutumları ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi”, *1. İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı*, 220-231.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.